

ներքին աշխարհին: Համակ շնորհի էր, իր մտքի պաշարը ստացած էր Սորպոնի համալսարանին:

Երուսաղեմի ժառանգաւորացը մեր օրերուն անմոռանալի տարիներ պարգեւեց մեր սերունդին համար: Այս կամ այն ձեւի տակ ամենքս ալ կեանքի մէջ մտանք իբրեւ հոգեւորական կամ աշխարհական ծառայելու ժողովուրդին: Հետագայ տարիները եթէ ոմանց համար եղան տժգոյն եւ ցաւոտ, ուրիշներուն համար՝ լուսաւոր ուղիներով եւ փայլուն ապագայով: Այսօրուայ իրականութեամբ, ժառանգաւորացը կը գտնուի սեմին այն անցեալին, որ կար Թորգոմ Պատրիարք Դուշակեանի օրերուն: Երուսաղեմի Աթոռին բազմած է, մեր սերունդին լաւագոյն աշակերտը Թորգոմ Պատրիարքին: Կուտամ այս գնահատականը անոր անձին,

որովհետեւ ան բացառապէս կրցաւ տոկալ բոլոր անցուղարձերու ստեղծած անհամութիւններու, եւ գիտցաւ «գերադասել հոգեկանը մարմնականէն»: Շահան Պերպերեանի մաղթանքն էր այս, մեր ձեռնադրութեան առիթով, 1939ին, առաջին հանդիսաւոր ճաշկերոյթին: Վստահ որ մեր անցման ուսուցիչներէն ժառանգածը ինք միայն կրնայ փոխանցել մեր օրերու ժառանգաւորացի սաներուն, գալիքի յոյսերով բեղմնաւոր եւ հարուստ համարձակ հաւատքով:

ԿՈՄԻՏԱՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՇԻՌՆԵԱՆ

Օրմանեանի «Ազգապատում»ին Շարունակութիւնը

Միացեալ Նահանգներու Հայաստանայց եկեղեցւոյ Արեւելեան Թեմին մէջ ծառայող հոգեւորականներէն Տէր. Տ. Զաւէն Արզումանեան գնահատելի նուիրում-ծութեամբ ի գլուխ հանած է իր գրական աշխատանքներէն մէկը, որ է շարունակել Մաղափա Արք. Օրմանեանի «Ազգապատում»ը այն թուականէն ուր հասած էր «Ազգապատում»ի երրորդ հատորը:

Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հօր ուղղած իր մէկ նամակին մէջ Տէր. Տ. Զաւէն Արզումանեան կը գրէ. «Կը ներփակեմ առաջին քսան էջերը «Ազգապատում»ի իմ աշխատութեան որպէս նմոյշ, որ կրնայ գաղափար մը տալ գործին մասին: Ամբողջ գործը շարուած է արդէն ու այժմ սիւնակներու վերածուելու վրայ է: Առաջին մասը, ներփակեալ էջերու ծաւալով, պիտի ընդգրկէ 500 էջ, պարփակելով ընդհանուր գործին առաջին մասը, այսինքն 1910էն 1930:»

Սիոնի 1994 Նոյ. Դեկտ. թիւին մէջ ներկայացուցած ենք առաջին տասըմէկ էջերը: Այստեղ կը շարունակենք յաջորդ ինքն էջերը:

Խմբ.

«Ազգապատում Ծարուակում»

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

Քրեցին հայ ժողովուրդը Անոնք գործեցին իսկապես ժողովրդանուէր ոգիով եւ իրենց լուրջ ուշադրութեան առարկայ դարձուցին հայ եկեղեցւոյ բարեգործութիւնն ու վիճակներու կրթական դործը: Անոնք առաւելաբար զարկ տուին քարոզչութեան որ անտեսուած էր, եւ հայ եկեղեցւոյ այդ անշքացած բեմը ծաղկեցուցին 1914ին, երբ Համաշխարհային Ա. պատերազմը ցնցեց աշխարհն ու թրջահայութիւնը, գաւառական շարք մը առաջնորդական աթոռները, ինչպէս Կարնոյ, Տիարաքէրի, Երզնկայի, Սերաստիոյ, Խարբերդի, Կեսարիոյ, Թոզաթի, Պրուսայի, Բղիթի, Բաղէշի, Ճանիկի վիճակները օժտուեցան Արմաշի Դպրեվանքի շրջանաւարտ եկեղեցականներով, որոնք մեկնեցան իրենց թեմերը առաջնորդի, փոխառորդի կամ տեղապահի պաշտօններով, իրենց գլուխն ունենալով Դպրեվանքի անդրանիկ ձեռնառններէն Կ. Պոլսոյ Հայոց պատրիարքը՝ Զաւէն արքեպիսկոպոս Տէր Եղիայեան [ԱՆԴ 3]: Կարեւոր մասը նուիրեալ եւ արժէքաւոր այդ հոգեւորականներուն դժբախտաբար զոհ դնալ թրջապան հայ ցեղասպանութեան որպէս նորօրեայ նահատակներ, որոնց պիտի անդրադառնանք մեր պատմութեան ընթացքին: Զրաշքով վերապրող արմաշականներ 1918ի զինադադարէն ետք կարեւոր դեր ստանձնեցին հայ եկեղեցւոյ ցրուած Հօտին վերստին հաւաքման եւ կազմակերպման գործին մէջ:

3156. ՀՈՒՆՁԳՐ՝ ՕՐՄԱՆԵԱՆԻ
14 ՁԵՌՆԱՍՈՒՆՆԵՐԸ

1889 սեպտեմբերէն մինչեւ 1914 սեպտեմբեր Արմաշի Դպրեվանքը ընդունած է 292 աշակերտներ [ԱՐՄ.401-16], որոնցմէ 36 վեղարուոր եկեղեցականներ հասած են Մաղաքիա Օրմանեան եւ Եղիշէ Դուրեան Հիմնադիր եպիսկոպոսներու շունչին տակ եւ ծառայած հայ եկեղեցիին Մնացեալ ուսանողներէն զոնէ Հինգը ամուսնացեալ քահանայ ձեռնադրուած են եւ յիսուըր ուսուցչական ասպարէզ ընդգրկած, ըստ 1914ի Հրատարակեալ վիճակագրութեան [ԱՆԴ]. Դժբախտաբար 36 վեղարուորներէն 13ը հայ ցեղասպանութեան զոհ դացին Օսմանեան թուրք կառավարութեան ձեռքով

եւ բռնամահ նահատակուեցան 1915ի մեծ եղեռնին [ՈՒՂ.455]: Հոս անհրաժեշտ կը նկատենք 36 արմաշականները ներկայացնել առանձինն, նկատելով որ անոնք ընտիր փաղանգ մը կազմեցին հայ հոգեւորականաց դասին մէջ եւ իրենց նուիրեալ ծառայութեամբ ծաղկեցուցին հայ եկեղեցին, նոյնիսկ երբ ան աննախընթաց հայածանքի եւ կործանումի ենթարկուեցաւ Ա. պատերազմի շարագուշակ տարիներուն: Վերապրող արմաշականները, ինչպէս պիտի տեսնենք հետզհետէ, առաջապահ դիրքերու վրայ մնացին եւ քայքայուած հայ եկեղեցին վերակերտեցին մեծ եղեռնը յաջորդող երեք տասնամեակներուն: Ժամանակագրական կարգով արմաշականներու առաջին խումբը ձեռնադրուեցաւ Դպրեվանքի առաջին վերատեսուչ Մաղաքիա եպիսկոպոս Օրմանեանէ, ընդամենը 14 կուսակրօն քահանայք: Առաջին եօթը ձեռնադրուեցան 1895ի յունիս 30ին, որոնք են. ԲԱՐԳԷՆ ԵՊՍ. ԿԻԻԼԷԱՐԵԱՆ, Անթապցի, ծնած 1868ին եւ Դպրեվանք ընդունուած 1889 նոյեմբերին: Անդրանիկ ձեռնառնը Դպրեվանքին, որ 1896ին մասնաւոր վարդապետութիւն եւ տարի մը ետք Ժայրաբոյն վարդապետի աստիճանները ստացաւ Օրմանեանէ, պատրաստելէ ետք իր աւարտաճառը «Եղիշէի Պատմութեան» վրայ քննական աշխատասիրութիւն մը կատարելով [ԱՐՄ.383]: Բարգէն Արմաշէն մեկնեցաւ 1896ին եւ առաջնորդի պաշտօններ վարեց Ճանիկ եւ Մուշ: Ապա Կ. Պոլիս վերադառնալով քարոզչութեան կոչուեցաւ եւ գրական աշխատանքներ արտադրեց, ըլլալով նաեւ «Լոյս» կրօնաթերթին խմբագիրը: 1909ին Գաղասիոյ թեմէն առաջնորդ ընտրուեցաւ եւ այդ վիճակին վրայ ալ եպիսկոպոսացաւ Մաթթոն Բ. կաթողիկոսէն 1910 սեպտեմբեր 19ին, եւ առաջնորդի պաշտօնը վարեց մինչեւ 1913: Հոն կազմեց Էնիլիւրիոյ կաթմիր Վանուս եւ շրջակայքի Ձեռագրաց Ցուցակը: Երկրկամուցէ հիւանդութիւնը որ Արմաշէն արդէն կը տառապեցնէր զինք, Գաղասիոյ մէջ ալ յայտնուեցաւ եւ ստիպեց զինք 1914ին Ամերիկա մեկնիլ դարմանումի համար [ԲԱՐ.40]: Բարգէն եպիսկոպոս Ամերիկա մնաց Ա. Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, մինչեւ 1922, ուր նաեւ առաջնորդական տեղապահի պաշտօնն

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

ալ վարեց կարճ առեւն մը [Վիժ30]։ Օրմանեանի զնահատումով Բարգէշի Կարող նկարագիրը ուսումնասիրութիւնն է՝ վարչականէն ոչ գուրգի [ՆՈՂ.442]։ ՈՍՄՐՈՎ ԵՊՍ. ՊէՃԻԿԵԱՆ, Զարացի, ծնած 1869ին եւ Դպրեվանքի բացման օրն իսկ, 1889 սեպտեմբերին, ներկայ եղած իր աւարտաճառը գրեց Գրիգոր Տաթևացիի դործերուն վրայ [ԱՐՄ.383]։ Առաջնորդ եղաւ Տրապիզոնի, Մուշի եւ Ուարբերդի 1908ի Սահմանադրութեան հռչակումին [3101] Կ. Պոլիս եկաւ եւ գործեց որպէս քարոզիչ Ապա Կեսարիոյ առաջնորդ ընտրուեցաւ եւ 1914ին եպիսկոպոսացաւ Կեսարիոյ թեմին վրայ Գէորգ Ե. կաթողիկոսին էջմուռնէն վերադարձին ամբաստանուեցաւ «թշնամի երկրէն բզրուութեան պատճառը [լլայուն համար եւ բարտարկուեցաւ» [ՆՈՂ.442]։ Դէպի Տիարպէքի որ քաղաքի ճամբուն վրայ կը սպաննուի թուրքերու ձեռքով, դառնալով առաջին նահատակներէն 1915 թուին։ Օրմանեանի զնահատումով «Ռոստովի նկարագիրը հանդարտ եւ խոհական վարչականութիւնն է եղած» [ՆՈՂ.443]։ ԶԱԻԷՆ ԵՊՍ. ՏԻՐ-ԵՂԻՍԵԱՆ, Մուսուլցի, ծնած Իրաք 1868ին, որդին նոյն քաղաքի Աւետիս քահանայի, որ Դպրեվանքի երկրորդ տարին, 1890 ղեկնումբեր 25ին, մտաւ աշակերտելու որպէս քահանայաւոր [ՊԱՍ.1], որուն կը պատկանէր իր գերդաստանը 25 ծնունդներու յաջորդականութեամբ [ՆՈՂ.443]։ Զաւէնի որդուըր տակայն եղաւ կուսակրօն դառնալ, եւ ձեռնադրուեցաւ առաջին եօթներուն հետ իր աւարտաճառը գրեց Յովհան Օճնեցիի մատենագրութեան վրայ [ԱՐՄ.383], երբ Դպրեվանքը իրեն տեսչութեան խանձուեցաւ 1896ին, Օրմանեանի եւ Դուրեանի միանգամայն Կ. Պոլիս մեկնումովը։ Տարի մը անց, 1897 յունուարին, Զաւէն եւս Կ. Պոլիս զնաց որպէս քարոզիչ Սամաթիոյ եւ Ոսպաիլի եկեղեցիներուն։ Առաջնորդական պաշտօն վարեց Կարին, 1898—1906, եւ մայիսին հրաժարելով վերադարձաւ Կ. Պոլիս որպէս քարոզիչ Ենիգիւղի եւ Մարբիդիլի [ՊԱՍ.3]։ 1908ին, Օրմանեան Սահմանագրութեան տարին, Վանի տեղապահութեան կոչուեցաւ, եւ նոյն տարին ընտրուեցաւ առաջնորդ Տիարպէքի, որուն վրայ ալ եպիսկոպոսացաւ 1910 սեպտեմբեր 19ին

Մատթէոս Բ. կաթողիկոսն, եւ ուր մնաց մինչեւ 1913, երբ Կ. Պոլսոյ պատրիարք ընտրուեցաւ [ԱՆԴ.1]։ Օրմանեանի հաստատումով «Զաւէնի նկարագիրն է արթուն եւ տոկուն վարչականութիւն» [ՆՈՂ.443]։ ՄՈՒՇԵՂ ԵՊՍ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ, Ալաշաղէկցի, ծնած 1869ին, Դպրեվանքի բացման օրերուն ներկաներէն մին Աւարտաճառի նիւթն էր Գրիգոր Նարեկացիի աղօթամատենը։ Առաջնորդական պաշտօն վարեց Արաբկիր, եւ ապա Ատանա, որուն վրայ 1906ին եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ Կիլիկիոյ Սահակ Բ. կաթողիկոսն [ԿԻԼ.898]։ 1909ի Ատանայի կոտորածէն ետք իր դէմ եւս ամբաստանութիւն եւ ի բացակայութեան վճիռ արձակուեցաւ, երբ ինք եպիսկոպոս դացած էր, եւ անկէ ալ 1911ին անցած Ամերիկա [ՆՈՂ. 444]։ Մուշեղ աշխատեցաւ Մայր Աթոռոյ եպիսկոպոսաց չարք անցնել որ կարենար Ամերիկայի առաջնորդ ըլլալ, ու նոյնիսկ այս նպատակով զնաց էջմուռնի եւ սակայն Գէորգ Ե. կաթողիկոս մերժեց իր առաջարկը [11.ՏԱՃ.698]։ «Մուշեղի նկարագիրն էր եռանդուն եւ համարձակ՝ չափազանցութենէ չխորշելու չափ առաջ մղուող», կը գրէ իր ձեռնագրիչը՝ Օրմանեան սրբազան [ՆՈՂ.444]։ 1922ին Մերոքեան կարգաթող կ'ըլլայ եւ կը հեռանայ եկեղեցույ ծառայութենէն։ ՍՄՐԱՍ ԵՊՍ. ՍԱԱՏԷԹԵԱՆ, Ատաբաղարցի, ծնած 1871ին եւ Դպրեվանքի բացման օրը ներկայ եղած [ԱՐՄ. 401]։ Իր աւարտաճառը գրեց Ներսէս Լամբրոնացիի կէանքին ու գրական վաստակին վրայ [ԱՆԴ.383], եւ գաւառական պաշտօն վարեց 1897ին Նիկոպոլիս եւ Շապին Գարահիսար Ապա առաջնորդ ընտրուեցաւ Կարնոյ 1908ին, յաջորդելով իր օնակիցին՝ Զաւէն Տէր-Եղիայեանի։ Իր պաշտօնին վրայ եպիսկոպոսացաւ 1910 սեպտեմբեր 19ին Մատթէոս Բ. կաթողիկոսն, եւ մնաց Կարին մինչեւ հայկական սարսափներն ու տեղականութիւնը, երբ առաջնորդ եւ ժողովուրդ ենթարկուեցան 1915ի չարաշուք հալածանքներուն եւ զանգուածային կոտորածներուն։ Սմբատ եպիսկոպոս եղաւ Ամարի սերունդի առաջին նահատակներէն՝ սպաննուելով Սրէնկայի մօտերը։ Ըստ Օրմանեանի այս երեսասարդ եպիսկոպոսին «նկարագիրն է քաղցր ու համեղ գործունէութիւն, պարտքէն ու

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

պահանջին ոչինչ չթողլով» [ԽՈՀ.444]։ ԱՂԱՆ Մ. ՎՐԴ. ՀԱՄԱՄԱՃԵԱՆ, Ագուլեիսի, Դպրեվանքի բացման օրերուն ներկայութիւն, որ երբեմն ալ Արծրունի ստորագրած է Աւարտաճառի նիւթ ընտրած է Գրիգոր Լուսաւորչի «Յաճախ պատուած»։ Սկիզբը Աղան Դպրեվանք մնաց իրեւ տեսուչ եւ ուսուցիչ իր օժակից Զաւէնի հետ [ՊԱՏՅ.3]։ 1895ին վարդապետ, եւ 1897ին ծայրագոյն վարդապետ կ'օրհնուի, սակայն իր առողջութիւնը սկիզբէն լաւ չըլլալով, տկար մնաց եւ հիւանդագին՝ շատ յաճախ հիւանդանոցներու մէջ [ԽՈՀ.445]։ 1908էն ետք դարձանուելու համար մտաւ Կ. Պոլսոյ Ազգային Հիւանդանոցը ուր մնաց մինչեւ իր վախճանումը՝ 1918ի սկիզբը։ Հիւր նկարագիրը աւելի գրական գործունէութիւնը եղած պիտի ըլլար», ըստ Օրմանեանի, «եթէ առողջութիւնը ուր մնաց թոյլատու ըլլար» [ԱՆԴ.1]։ ՄԱՏԹԷՈՍ ՎՐԴ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ, Ագուլեիսի, Դպրեվանք ընդունուած 1889 հոկտեմբերին, եւ ձեռնադրութեան կարգով կ'ըլլար առաջին եօթնամեակին վերջինը։ Որպէս աւարտաճառի նիւթ ընտրեց Շարականները եւ վարդապետի աստիճաններ ստացաւ իր ընկերներուն հետ 1895 մայիսին։ Կանուխէն Պուլկարիս անցաւ եւ Սկրտիչ Ա. կաթողիկոսէն առաջնորդական փոխանորդութեան կոչուեցաւ։ Շատ չանցած, 1897ի մայիսին, Ամերիկա փոխարուեցաւ [ՎԻՃ.19]։ Ռուսաստանի Ռուսուղ գաղաքը ապաստանած միջոցին Մալթոյ Ամերիկայի մէջ պաշտօնավարեց թեմի անդրանիկ առաջնորդ՝ Յովսէփ եպիսկոպոս Սարաճեանի իշխանութեան ներքեւ տարիէ մը քիչ մը աւելի, մինչեւ 1898 յուլիս, գլխաւորաբար առաջնորդանիստ Ուստր քաղաքին մէջ։ Նոյն թուականին հրաժարելով կը մնայ անպաշտօն եւ սակայն մաս կը կազմէ 1901 յունիս 17—18ի ամերիկահայ թեմի հոգեւորականաց ժողովին, Ուստրի մէջ, ընդ նախագահութեամբ Յովսէփ եպիսկոպոս Սարաճեանի [ՎԻՃ.21]։ Մալթոյ փախաճեան շուտով կը թողու նաեւ իր կարգը, եւ 1908ին Կ. պոլիս վերադառնալով (Ազատամարտ) թերթը կը խմբագրէ մինչեւ 1915, երբ ինք եւս կը ձերբակալուի, կ'աքսորուի եւ կը նահատակուի [ԽՈՀ.445]։ Օրմանեան Արմաշի մէջ ձեռնադրեց նաեւ Բ. դասարանի հետեւեալ չորս շրջանաւարտները

1896 սեպտեմբեր 27ին, որոնք են. ԹԱԹՈՒԼ Մ. ՎՐԴ. ԴՈՒՐԵԱՆ, Կ. Պոլսեցի եւ Դպրեվանք ընդունուած 1890 սեպտեմբերին [ԱՐՄ. 402]։ Մօրենական կողմէ ազգական եղիչ եպիսկոպոս Դուրեանի Մասնաւոր վարդապետի աստիճանները 1898ին ստացած է Օրմանեան եւ իր աւարտաճառ աշխատասիրած է Յովհաննէս Սարկաւազ վարդապետի կեանքն ու գործը [ԱՆԴ. 383]։ Առաջնորդական պաշտօններ վարած է Չմշկածաղ, Պանտրմա, Պիլէճիք եւ Գոնիա [ԽՈՀ.446]։ Թաթուլ վարդապետի չտիրող ուղիղ, աշխատութիւնը լաւ, խօսքը անակնաժող, վարմունքը յախուռն եղած է, եւ սակայն կարեւոր եւ արդիւնաւոր չէ եղած իր պաշտօնավարութիւնը [ԱՆԴ.1]։ Արիւնի հիւանդութեամբ Գոնիայէն իզուր փոխադրուեցաւ դարմանումի համար, եւ սակայն հոն իսկ վախճանեցաւ։ Համաշխարհային պատերազմէն բաւական առաջ, ՓԱՌԷՆ Մ. ՎՐԴ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ, Հոռմկլայեցի, ծնած 1873ին եւ Դպրեվանք ընդունուած 1890ի սեպտեմբերին Այնթապէն ժամանելով։ Մասնաւոր վարդապետի աստիճանները ստացած է Օրմանեան պատրիարքէ 1898ին, գրելով իր աւարտաճառը Ներսէս Ենորչայի մասին։ Արմաշի մէջ պաշտօնավարելէ ետք առաջնորդական պաշտօն վարեց Սեղեղ, Եղեւիս եւ Մարաշ։ 1909ի Ատանայի կոտորածէն ետք որոշեց եւ այրեաց հոգածու եղաւ, եւ ապա Պաղատա առաջնորդութեան գնաց [ԽՈՀ. 446] ու հոն մնաց մինչեւ Ա. պատերազմի վերջը։ Օրմանեանի գնահատանքով Վփառնէ խօսքէ եւ երեւնայէ կը խուսափի, լռին կը գործէ եւ արդիւնաւորապէս կ'աշխատի» [ԱՆԴ.1]։ ՎԱՀՐԱՋ ՎՐԴ. ՇԱՀԱՄԱՆԵԱՆ, ծնած Կիւմրիլիսանէ եւ ուսած Տրապիզոն։ Դպրեվանք ընդունուած 1890ի օգոստոսին [ԱՐՄ.402]։ Մասնաւոր վարդապետի աստիճանները ստացաւ Օրմանեան պատրիարքէ 1898ին, գրելով իր աւարտաճառը Յովհաննէս վարդապետ Երզնկացիի մասին [ԱՐՄ.383]։ Առաջնորդական պաշտօններ վարեց Վան, Գոնիա, Էնկիւրի եւ Ռոտոսթո։ Վափազանք յախուռն բնաւորութիւնը հակառակութեանց առարկայ եղաւ, մինչեւ որ դաւաճանութեամբ սպանուեցաւ Կ. Պոլսոյ մէջ «1908ին, Օսմանեան Սահմանագրութեան հռչակման ամիսներուն» [ԽՈՀ. 446]։ ԹՈՐՈՐՈՍ ԵՊՍ. ԳՈՒՇԱԿԱՆԵԱՆ, ծն-

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

նդեամբ Պիլիճեան, ծնած Պարտիզակ 1874ին եւ Դպրեվանք մտած 1890ի նոյեմբերին [ԱՐՄ.403]։ Մասնաւոր վարդապետի աստիճանները ստացաւ Օրմանեան պատրիարքէ 1900ի յունուարին, գրելէ ետք իր աւարտաճառը Գրիգոր մագիստրոսի մատենադրութեան վրայ [ԱՐՄ. 383]։ Արմաշի փայլուն շրջանաւարտներէն, Թորգոմի յանձնուեցաւ Դպրեվանքը Դուրեան Նդիշէ եպիսկոպոսի մեկնելէն ետք, դառնալով միանգամայն փոխ-վանահայր եւ վերատեսուչ 1904էն 1907։ 1907ի հոկտեմբեր 24ին Թորգոմ ծ. վարդապետ վերջնապէս կը թողու Արմաշը եւ Օրմանեան պատրիարքի հրամանով գործերը կը փոխանցէ ներքին տեսուչ Մեսրոպ վարդապետ Նարոյեանի։ Նոյեմբեր 29ին Կ. Պոլիս կ'երթայ, անկէ մեկնելու համար իր նոր պաշտօնատեղին Սեբաստիա, ուրիկ առաջնորդ ընտրուած էր նոյն տարին։ Սեբաստիոյ թեմին վրայ կ'եպիսկոպոսանայ էլմիածնի մէջ 1910 սեպտեմբեր 19ին Մատթէոս Բ. կաթողիկոսէն։ Իր թեմէն կը հրաժարի 1913 օգոստոս 26ին ու կը մեկնի Կ. Պոլիս, վերջին հրաժեշտը տալով Սեբաստիոյ նոյեմբեր 6ին [ԹՊԳ.183]։ 1913էն 1914 Կ. Պոլիս կը մնայ, երբ Զաւէն պատրիարքի կարգադրութեամբ եւ Դպրեվանքի խնամակալութեան խնդրանքով Արմաշ կ'երթայ պատրաստելու համար վանքին եւ յատկապէս Դպրեվանքին պատմութիւնը, վերջնոյս 25-ամեակին աւիթով (1889-1914)։ Հոս է որ Թորգոմ եպիսկոպոս կը պատրաստէ «Արմաշի Դպրեվանքին 25ամեայ Յոբելեանին Առթիւ» գիրքը, որ կը հրատարակուի Կ. Պոլսոյ մէջ 1914ին [ԹՊԳ.232]։ Գուշակեան միանգամայն ընդգլխօքին եւ Տիարաքերիէն առաջնորդ կ'ընտրուի, սակայն Կեդրոնական վարչութիւնը չի վաւերացներ զանոնք։ Նոյն միջոցին Նիգիլատոսն եւս 1914 փետրուարին կը հասնի իր առաջնորդական տեղապահ ընտրուած ըլլալու լուրը [ԱՆԴ.229]։ Թորգոմ եպիսկոպոս Նիգիլատոս կը մեկնի նոյն տարւոյ մայիս 3ին եւ կը ձեռնադրուի իր պաշտօնին։ Առաջնորդ կ'ընտրուի յունիս 28ին, Ըստ Օրմանեանի «Թորգոմ ծանրագլուխ եւ գործին տէր առաջնորդ մըն է որ համակրութիւն եւ յարգանք ալ կը վայելէ» [ԽՈՂ. 447]։ Վերոյիշեալ տասնըմէկը Օրմանեան Սրբազան

ձեռնադրեց երբ տակաւին Արմաշ կը գտնուէր իրր վերստեւուչ Դպրեվանքին, իսկ Կ. Պոլսոյ պատրիարք ընտրուելէն ետք ձեռնադրեց հետեւեալ երեքը. Գնէլ ՆՊՍ. ԳԱԼԷՄՔԵԱՐԵԱՆ, Կ. Պոլսեցի, Դպրեվանք մտած 1890ի յունուարին [ԱՐՄ.402] որպէս առաջին շրջանի աշակերտ, սակայն Կ. Պոլիս կը գտնուէր 1896ի իր ընկերներուն ձեռնադրութեան տտեն [ԽՈՂ. 447]։ Ուստի առանձինն ձեռնադրուեցաւ Օրմանեան պատրիարքէ Կ. Պոլսոյ Գատըքէօյի եկեղեցւոյն մէջ 1897 յունուար 31ին, եւ տարի մը ետք յունուարին ստացաւ մասնաւոր վարդապետութեան աստիճանները դարձեալ Օրմանեան պատրիարքէ, իր աւարտաճառի նիւթը ընտրեց «Սիւնեաց վաղապետարանը»։ Առաջնորդ եղաւ Մուշի, եւ ապա անցաւ Ռումանիա որպէս այցելու հովիւ 1912ի սեպտեմբերին՝ «յանձնարարութեամբ [Յովհաննէս Արշարունի] ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր» [ՍԻՐ.117]։ Եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ Գշտրք Ս. կաթողիկոսէն 1914ին եւ առաջնորդ ընտրուեցաւ Սեբաստիոյ թեմին, ուրիկ անկայն տարագրութեան տտեն աջտրուեցաւ, կանքը վտանգի ենթարկուեցաւ, եւ սակայն բարեխախտարար կուտակալի պաշտպանութեամբ՝ ապաստեցաւ եւ Կ. Պոլիս փոխարկուեցաւ Հոն 1918ին Գատըքէօյի քարոզիչ կարգուած էր։ Օրմանեանի կարծիքով «Գնէլ լաւ ձիրքեր ունի, բայց հանդարտութիւնը ստէպ մինչեւ հանդարտութեան կը հասցնէ» [ԽՈՂ. 447]։ ՏԻՐԱՅՐ Ս. ՎՐԻՄԱՐԳԱՐԵԱՆ, Կ. Պոլսեցի, Դպրեվանք ընդունուած 1891 նոյեմբերին [ԱՐՄ.403]։ Երրորդ շրջանէն միակ յանձնառուն եղաւ կուտակոս ձեռնադրուելու։ Զեռնադրուեցաւ Օրմանեան պատրիարքէ 1897 հոկտեմբեր 10ին Սամաթիոյ եկեղեցիին մէջ, եւ յաջորդ տարուան օգոստոս 27ին ալ ստացաւ մասնաւոր վարդապետի աստիճանները, դարձեալ Օրմանեանի [ԽՈՂ.447]։ Իր աւարտաճառը գրեց Յովհաննէս Նրզկացւոյ «Քերականութեան» վրայ [ԱՐՄ.383]։ Տիրայր վարդապետի գործունէութիւնը կեդրոնացաւ Արմաշի Դպրեվանքին մէջ [ԱՐՄ. 88] իրեն փոխ-տեսուչ, եւ ապա Կ. Պոլսոյ պատրիարքաբանին մէջ որպէս զիւսնապետ [ԽՈՂ.448]։ Համաշխարհային Ա. պատերազմէն ետք Տիրայր ծ. վարդապետ

Տ.Տ. ՄԱՍԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

Ամերիկա մեկնեցաւ որպէս հոգեւոր հովիւ [ԱՆԴ], ուր Ամերիկայի թեմի տեղապահի պաշտօնը կը վարէր արմաշական Շահէ ծ. վարդապետ Գասպարեան 1917էն 1920 տարիներուն [ՎԻՃ. 30]: ՄԿՐՏԻԶ ՎՐԴ. Զ[ԼՂՏՏԱՆ, Դատականցի, Դպրեվանքի երկրորդ շրջանի աշակերտներէն, ընդունուած 1890ի հոկտեմբերին [ԱՐՄ.402], կուսակրօնութեան յանձնառու չըլլալով մեկնած է Դպրեվանքէն Տրապիզոնի թեմի Դզանա գիւղի վրայ քահանայ ձեռնադրուած է Օրմանեան պատրիարքէն Կ. Պոլսոյ Սիլւատարի Ս. Կարապետ եկեղեցիին մէջ 1898 յուլիս 24ին, Վրդեվանքեցւոց քահանայութեան դիմելը քաջալերելու համար» [ԽՈՂ.448]: Մկրտիչ քահանայ Տրապիզոնէն Սելանիկ փոխադրուեցաւ քահանայադպրոցելու, ուր Վատանական արկածով՝ երէցկիւնն ու զաւակը կորսնցուց Օրմանեան պատրիարքի կարգադրութեամբ Սելանիկէն Եթովպիա դրկուեցաւ որպէս հովիւ Կ. Պոլիս վերադարձին Օրմանեանէ կ'ընդարի վեղարի օրհնութիւն եւ վարդապետական մասնաւոր աստիճանները, եւ տեղապահի պաշտօնը կը վարէ Տիարպէրիի վիճակին, Զաւէն պատրիարքի ընտրութենէն ետքը, ուր վերջինն առաջնորդի պաշտօնը կը վարէր Մկրտիչ վարդապետ հոն մնաց մինչեւ տարագրութիւն եւ տաճանելի տանջանքներէ ետք Վրակով սպաննուած ըլլալը լսուեցաւ» [ԱՆԴ], դառնալով արմաշական սերունդի նահատակներէն մին:

3157. ՀՈՒՆՅՁԲԸ ԳՈՒՐԵԱՆԻ

14 ԶԵՌԵԱՍՏՈՒՆԵՐԸ

Արմաշի Դպրեվանքի Ե. դասարանի տասը շրջանաւարտները որոնք աշակերտեցան Դուրեան Նդիլէ եպիսկոպոսի, պատրաստ եւ յանձնառու եղան կուսակրօն քահանայութեան կարգ ստանալ 1901 մայիս 20ին, Հոգեգալստեան տօնին, նորապսակ Դուրեան եպիսկոպոսէն [ԱՐՄ.99]: Սորեն՝ տասնիկ հակիրճ կենսագրութիւնները ՄԵՍՐՈՊ ԵՊՄ. ՆԱՐՈՅԱՆ, Մշեցի, Դպրեվանքի տաճնապի միջոցին ցրուած դասարանէն, որ Դպրեվանք մտաւ 1895 սեպտեմբերին [ԱՆԴ 404], իր աւարտաճառը դրեց Վչայ Եկեղեցւոյ Ինքնակացութիւնը» նիւթին վրայ: Մտրոպ վարդապետի առաջին գործունէութիւնը

Դպրեվանքին մէջ արդիւնաւորուեցաւ իբրեւ փոխ վանահայր եւ վերատեսուչ, որուն վրայ ալ եպիսկոպոսացաւ Գէորգ Ե. կաթողիկոսէն իջմիածնի մէջ 1913 օգոստոս 25ին [ԱՆԴ 129]: Իր պաշտօնին մէջ մնաց մինչեւ 1915 յուլիս, երբ Արմաշ եւ արմաշականք տարադրուեցան եւ ինք աքսորուեցաւ Գոնիա Թեառլ բերուեցաւ Կ. Պոլիս ուր Զաւէն պատրիարքի կարգադրութեամբ վարեց Պէշիկթաշի քարոզչութիւնը: 1916ին Կ. Պոլսոյ մէջ կատարեց Դպրեվանքի վերջին երկու սաներու քահանայական ձեռնադրութիւնը երբ Արմաշ արդէն պարպուած էր եւ լքուած: ՍԱՀԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՕՏԱՊԱՍԻԱՆ, ծնած Սեւաստիա 1875ին եւ Դպրեվանք ընդունուած 1897 յուլիսին [ԱՆԴ 405], Սեւաստիայէն Կ. Պոլիս գալով առաջնորդ Պետրոս եպիսկոպոս Թահմիզեանի հետ իր աւարտաճառը դրեց Վչայ Բեմը» նիւթին վրայ [ԱՆԴ 384]: Առաջնորդական պաշտօններ վարեց Սեւաստիա, Սամսոն եւ Պրուստ Ապա յանձնառու եղաւ Երզնայ երթալ համալսարանային Ա. պատերազմի դժբախտ օրերուն՝ 1914ի վերջերը Զաւէն պատրիարքի առաջարկին վրայ [ՊԱՏ.81]: Սահակ ծ. վարդապետ հազար թէ մէկ երկու օրուան ճամբայ Սեւաստիայէն հեռացած էր» երթալու համար Երզնկա, Սուշէիի մօտերը կը սպաննուի, դառնալով Արմաշական սերունդի նահատակներէն առաջինը [ՊԱՏ.82]: Օրմանեանի զնահատանքով Օտապաշեան Վաւառական պաշտօններու համար արթուն եւ անձնավ պաշտօնեայ մըն էր» [ԽՈՂ.449]: ՄԵՀՐՈՒԺԱՆ ՎՐԴ. ԳՈՆՏՈՒՆԵԱՆ, ծնած Երզնկայի մականուամբ Մնած Մարգարեան եւ Դպրեվանք ընդունուած 1898 յունուարին [ԱՐՄ.406]: Իր աւարտաճառը դրեց Վուրիպետութիւն չայ Եկեղեցւոյ» նիւթին վրայ [ԱՆԴ 384], եւ առաջնորդական պաշտօնով Արաբիի դրկուեցաւ ուր գոհացուցիչ պաշտօնավարութիւն կատարեց [ԽՈՂ.449]: Շուտով սակայն կարգաթող եղաւ եւ ուսուցչութեամբ զբաղեցաւ Ա. պատերազմի բռնագաղթին տարագրուեցաւ Արաբիիէն եւ հաւանաբար բռնակալ մահուամբ կենքը կ'ընք» [ԱՆԴ], ԵՐՈՒԱՆԻ Ծ. ՎՐԴ. ՓԵՐՏԱՀԱՅԵԱՆ, ծնած Ամասիա եւ Դպրեվանք ընդունուած 1897 փետրուարին [ԱՐՄ.405]: իր աւար-

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

առճառը գրեց «Հաղորդութեան խորհուրդը» նիւթին վրայ [ԱՆԴ 384]։ Ձեռնագրութեանն վերջ ուսուցչական պաշտօնով մեկնեցաւ իր ծննդավայրը եւ յետոյ առաջնորդ կարգուեցաւ Քղիի եւ ապա Երզնկայի, որմէ ետք Կ. Պոլսոյ Զաւէն պատրիարքէ կոչուեցաւ պատրիարքական փոխանորդութեան մինչեւ պատրիարքին աքսորուիլը Պաղատա 1916 յուլիսին, երբ Փերտահնեան, պատրիարքին հանդէպ իր անձնաւորութեանը պատճառով, աքսորուեցաւ դէպի Երուսաղէմ [ՊԱՏ.195]։ Երուսաղէ վարդապետ Երուսաղէմ մնաց մինչեւ 1918, երբ անգլիացիք գրաւեցին քաղաքը։ Օրմանեանի չափաւորութեամբ ճշգրտանողի նկարագիրը լաւ վարչականութեան եղած է [ԽՈՂ.449]։ ԱՐՏԱԻԱԶԴԻ Մ. ՎՐԴ. ԳԱԼԷՏԵՏԻՐԵԱՆ, ծնած Պրուսա 1876ին եւ Դպրեվանք ընդունուած 1896 մայիսին [ԱՐՄ.405]։ Իր աւարտաճառը գրեց Վնդդիր Միութեան» նիւթին շուրջ։ Եղեմիոյ առաջնորդ ընտրուեցաւ եւ նուիրումով կառավարեց իր պաշտօնը, սակայն Եղեմացոց ընդդիմութեան որպէս մասնակից ամբաստանուեցաւ, եւ քաղաքին յանձնուելուն վրցայ ինքն ալ դատուեցաւ եւ սպանուեցաւ։ 1915ին, դատնալով մին արմաշական նահատակներէն։ Արտաւազդ վարդապետ Վարչական խոհակալութեան հետ յատուկ յախողականութիւն եւ գործունէութիւն ունէր երգեցողութեան եւ երաժշտութեան համար» [ԽՈՂ.450]։ Բանաստեղծի իր զգայուն գրիչէն նմոյշ մը կայ Արմաշի Դպրեվանքի յորելիական հատորին մէջ՝ Վճիռաւոր Տարտակով վերնագրով [ԱՐՄ.217]։ ԿՈՐԻԻՆ Մ. ՎՐԴ. ԵՍԱՑԵԱՆ, Արսլանպէկէի ծնած 1876ին եւ Դպրեվանք ընդունուած 1895 հոկտեմբերին [ԱՆԴ 405]։ Պաշտօնավարեց Բալու եւ Ալին (1904–1906) եւ ապա առաջնորդ կարգուեցաւ Մարաշի (1907–1908) Մուշեղ եպիսկոպոս Սերոբեանի յանձնարարութեամբ, ուր Վարթուհ գործունէութիւն ցուցուց» [ԽՈՂ.450]։ Սակայն մահացու հիւանդութեամբ կնքեց իր կենդան Մարաշի մէջ 1908ին, տակաւին շատ երիտասարդ տարիքին։ Իր վախճանումին Մարաշ կը գտնուէր իր օծակներ Գարեգին վարդապետ Քաջատուրեան որ եւ անձանագրեւ է հանգուցեալին տապանաքարը [11.ՏԱՃ.120]։ ԶԵՆՈՆԻ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ, ծնած Կ. Պոլսոյ

1881ին եւ Դպրեվանք ընդունուած 1898 սեպտեմբերին [ԱՐՄ.406]։ Իր աւարտաճառը գրեց «Արտաւորութեան խորհուրդը» նիւթին վրայ, եւ ձեռնագրութեանն ետք Օրմանեան պատրիարքի օրով Կ. Պոլսոյ պատրիարքարանին մէջ անձնական քարտուկարութիւն վարեց եւ կրօնական փողովին անդամակցեցաւ։ Ապա, Դուրեան Եղիշէ պատրիարքին օրով, 1910ին, պատրիարքական փոխանորդ նշանակուեցաւ։ Առաջնորդ ընտրուեցաւ Էտրիշէի եւ նոյն վիճակին վրայ եպիսկոպոսացաւ 1913ին Գէորգ Ե. կաթողիկոսին։ Ա. պատերազմի տարիներուն Պուլկարիա անցաւ որպէս այցելու եւ առաջնորդ ընտրուեցաւ։ Նոյն վիճակին Զաւէն պատրիարքի օրով [ՊԱՏ.131]։ Ըստ Օրմանեանի Դեւոնդ եպիսկոպոս Վարդապետ եւ շահելու կարողութիւն ցոյց տուած է իր պաշտօնավարութեանց մէջ» [ԽՈՂ.540]։ ԳԱՐԵԳԻՆ Մ. ՎՐԴ. ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ, ծնած Տրապիզոն 1880ին եւ Դպրեվանք ընդունուած 1896 նոյեմբերին [ԱՐՄ.406]։ Նախ աշակերտած է Կ. Պոլսոյ մէջ եւ ապա Մխիթարեանց Մուրատ Ռփայէշեան վարժարանէն ներս։ Աւարտաճառի նիւթն է եղած «Հովուական Թուղթերը», եւ ձեռնագրութեանն ետք Դպրեվանքին մէջ վարած է ուսուցչական եւ տեսչական պաշտօններ։ 1906էն 1907 տեսչական պաշտօն վարեց Սիւի կրիկիոյ կաթողիկոսութեան դպրեվանքէն ներս [ԿԻԼ.908]։ Եւ աւելի յետոյ առաջնորդ եղաւ Մարաշի, Արաբկիրի, եւ Գոնիայի։ Տարագրութեան ատեն Մամպուլու տարուած է, եւ անկէ անցած Երուսաղէմ եւ Սահակ կաթողիկոս-պատրիարքի օրով, 1916ին, անդամ եղած է սինոդին [ԽՈՂ.451]։ Քաջատուրեան վարդապետ Երուսաղէմէն հեռացած է Սահակ կաթողիկոսի եւ Օրմանեան արքեպիսկոպոսի հետ եւ առճառաբար հաստատուած Դամասկոս [ԱՆԴ]։ Վարչական եւ ուսուցչական ձիրքերուն հետ եւ թերեւս աւելի՝ գրականին հետամուտ է նա», ըստ Օրմանեանի [ԱՆԴ]։ ԳՐԻԳՈՐԻՍ Մ. ՎՐԴ. ՊԱԼԱՔԵԱՆ, ծնած Եւզոպիա եւ Սանասարեան վարժարանէն շրջանաւարտ եղած։ Ապա մեկնած է Գերմանիա մեքենագիտութեան հետեւելու համար։ Կ. Պոլսոյ վերադարձին, փափաք յայտնած է եկեղեցական դառնալու, եւ Դուրեան Եղիշէ

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

եպիսկոպոս է յարմար դատուելով, Դպրե-վանք ընդունուած է 1899 օգոստոսին [ԱՐՄ.408]։ Աւարտաճառի նիւթ ընտրած է «Գործնական Աստուածաբանութիւն» [ԱՆԴ 384], եւ ձեռնադրութենէն ետք պաշտօնա-վարած է նախ Գասթեմուլսիի մէջ որպէս առաջնորդ, եւ յետոյ իրացած Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան անձնակազմին որպէս անձնական քարտուղար պատրիարքին, Ղեւոնդ Ժ. վարդապետ Դուրեանի կողքին, ընտրուելով միաժամանակ անդամ կրօնական Ժողովի [ՈՈՀ.451]։ Ա. պատերազմէն առաջ Գերմանիա մեկնած է աստուածաբանական ուսմանց հետեւելու համար, սակայն չուտով Կ. Պոլիս վերադարձած, եւ ապա զաղ-թականաց հետ աքսորուած մինչեւ Տէր Զոր Ազատուած է ստոյգ մահէ իրբեւ Պաղատի երկաթուղիի պաշտօնաւար Պալաքեան Ճաւիի արտաքին գործունէութեանց քան թէ եկեղեցական աստիճանին պահանջից յարմարութիւն կը ցուցնէ [ԱՆԴ]։ ԵՂԻՇԷ ՎՐԴ. իմ.ՁԵՐԻԱՆ, ծնած Պարտիզակ եւ Դպրեվանք ընդունուած 1896 ապրիլին [ԱՐՄ.405]։ Առողջութեամբ տկար եւ հիւանդագին, իր աւարտաճառը գրեց «Ատեփաննոս Միւնեցիի վրայ [ԱՆԴ 384], եւ ձեռնադրութենէն ետք, Դուրեան Նդիշէ եպիսկոպոսին ընկերակցեցաւ ղէպի Զմիւռնիա ուրկէ Դուրեան առաջնորդ ընտրուած էր 1904ին։ Ուշերեան վարդապետի առողջական վիճակը ծանրանալով, «Հիւսնախտէ վտանգուած», կը վախճանի երիտասարդ տարիքին [ՈՈՀ.452]։ Երբ Դուրեան սրբազան որպէս առաջնորդ Զմիւռնիա մեկնեցաւ 1904 հոկտեմբերին, Դպրեվանքի փոխ վանահայրութեան կողմեցաւ Թորգոմ Ժ. վարդապետ Գուշպեան, իսկ ներքին տեսչութիւնը վարեց Մեսրոպ վարդապետ Նարոյեան [ԱՐՄ.106]։ Դուրեան ետին կը թողուր Զ. դասարանէն իր իսկ ձեռնադրած չորս սարկաւազները որոնք իրենց զպրօցական շրջանին վերջին տարին կը բոլորէին, զբաղելով իրենց աւար-տաճառերու պատրաստութեամբ։ Օրմանեան պատրիարք չորսերուն առաջարկած էր իրենց աւարտաճառի նիւթերը, որոնց յանձնուէն յետոյ պատրիարքի յանձնա-րարութեամբ Դուրեան, իրենց նախկին վերապետուէն ու ուսուցիչը, Զմիւռնիայէն դալով, 1905 յունիս 19ին վարդապետ

ձեռնադրեց հետեւեալ չորս շրջանաւարտ-ները։ Ասոնցմով Դուրեանի ձեռնասուն-ներուն թիւը կը լրանար տասնեւչորսով։ ՊԱՐԳԵԻ Մ. ՎՐԴ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ, ծնած Կ. Պոլիս եւ Դպրեվանք ընդունուած 1899 սեպտեմբերին [ԱՆԴ 408]։ Իբրեւ որբ եւ անօգնական Գերմանիա կը տարուի 1896ի համիտեան կոտորածէն ետք, սակայն Օրմանեան պատրիարքի ջանքերով Կ. Պոլիս կը վերադարձուի եւ Դպրեվանք կը ճամբուի [ՈՈՀ.452]։ Պարգեւի աւար-տաճառի նիւթը եղած է «Հայ Եկեղեցւոյ Ուղղափառութիւնը»։ Զեռնադրութենէն ետք Նիկոմիդիոյ առաջնորդին որպէս օգնական կը նշանակուի եւ չուտով առաջնորդական պաշտօնին կը վարէ, յատկապէս Գուսիայի, ուր կը գտնուէր 1914ին։ Տարագրութեան միջոցին Պրուսա կը գտնուէր, ուրկէ աքսորուեցաւ, ամբաստանուեցաւ եւ դատա-պարտուեցաւ բանտարկութեան Տէր Զորի մէջ։ Հոն իսկ նահատակուեցաւ իր երի-տասարդ տարիքին։ Օրմանեանի գնահա-տումով «Պարգեւի չէր պակսեր ոչ աշխատասիրութիւնը եւ ոչ յաշտակու-թիւնը» [ՈՈՀ.452]։ Պարգեւ վարդապետէն կը մնայ արժէքաւոր յօդուած մը՝ «Ապահովենք Դպրեվանքին Գոյութիւնը», ուր ան կը ներդրէ զերն ու գերա-կատարներ Արմաշի Դպրեվանքին, զայն բաղդատելով Հաղբատի եւ Սանահինի մեծ վարդապետանոցներուն հետ [ԱՐՄ.236]։ ՇԱԽԱՐԷՄ Մ. ՎՐԴ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ, ծնած Շապին Գարահիսար եւ Դպրեվանք ընդունուած 1899 հոկտեմբերին [ԱՆԴ 409]։ Իր աւարտաճառի նիւթը ընտրեց «Հայ Եկեղեցւոյ Յարեբութիւնը Այլ Եկեղեցաց Հետ» աշխատասիրութիւնը։ Զեռնադրու-թենէն ետք առաջնորդական պաշտօնով մեկնեցաւ Եւզոկիա, Սեբաստիոյ առաջնորդ Թորգոմ եպիսկոպոս Գուշպեանի հովանա-ւորութեամբ։ Շաւարշ վարդապետ 1908ին Սեբաստիոյ Արամեան վարժարանի տես-չութեան կողմեցաւ նախ, եւ պաշտօնի վրայ մնաց մինչեւ 1911, երբ Եւզոկիոյ առաջնորդ ընտրուեցաւ [ԹԳԳ.190]։ Շաւարշ Եւզոկիա կը գտնուէր 1913 սեպտեմբերին ուր կը նշուէր Հայ Տպագրութեան 400 ամեակը, նախագահութեամբ Թորգոմ եպիսկոպոսի [ԱՆԴ 213]։ Տարագրութեան միջոցին ինք եւս աքսորուեցաւ Օրմանեան

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

կը գրէ թէ Շաւարշ Վստահան եւ անիոնը աշխատող մըն էր, որ լաւ ապագայ կը խոստանար» [ԽՈՂ.452]: Իր գրչին է «Քօսք Հրաւէրի» գեղահիւս արձակը՝ նուիրուած Հայ պանդուխտներուն, որոնք լալով գացին ու ցնծալով պիտի վերադառնան [ԱՐՄ.245]: ՊՍԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՏէՐ ԽՈՐԴՆԵԱՆ, Գուր-տպելէնցի, Դպրեվանք ընդունուած 1899 սեպտեմբերին [ԱՆԴ.408]: Աւարտաճառը գրեց «Ս. Գրոց Կանոնը Ի Հայս» Նիւթին շուրջ [ԱՆԴ.384]: Ձեռնադրութենէն վերջ միջոց մը Կ. Պոլսոյ մէջ քարոզիչ նշանակւեցաւ, եւ ապա առաջնորդական պաշտօնով նախ Քղի (1907-1912), եւ անկէ Խարբերդ ղրկուեցաւ [ԽՈՂ.453]: Սա եւս տարագրութեան զոհ գնաց, Խարբերդէն աքսորուեցաւ եւ նահատակուեցաւ «Ժիր երիտասարդութեան տարիքին մէջ, երբ լաւագոյն ակնկալութիւններու իրաւունք կ'ընծայէր», կը գրէ Օրմանեան [ԱՆԴ.]: Պատկ Տէր Խորէնեան Հեղինակն է «Խորճեան Գաւառի Դպրեվանքները» ձեռագիր աշխատութեան, որմէ «Հայաստանի Ս. Կարապետ» վանքի մասը որպէս նոյն Հրատարակուած է [ԱՐՄ.265], Հաստատելով տարաբախտ արմաշականին իրական բանասէր յատկութիւն ու գիտնական պատմաբանի շնորհը: ՇԱՀԷ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ, Անթապցի, Դպրեվանք ընդունուած 1899 սեպտեմբերին [ԱՐՄ.408]: Աւարտաճառի Նիւթը եղաւ «Բնութեանց Խնդրոյ Մասին Հայ Եկեղեցւոյ Կարծիքը» [ԱՆԴ.384]: Յետ ձեռնադրութեան վարեց նախ Հայէպի եւ ապա Ատանայի առաջնորդութիւնը ընդհանուր Համակրթեամբ եւ արդիւնաւոր գործունէութեամբ» [ԽՈՂ.452]: Բարձրագոյն ուսման Հետեւելու դիտումով Ամերիկա ուղեւորեցաւ 1914ին [ՎԻՃ.27]: Եւ ուսաւ Գէյմպրիքի եպիսկոպոսական աստուծաբանական վարժարանին մէջ, վարելով միանգամայն Պոսթոնի Հայաստոն գաղութին հովուութիւնը [ԱՆԴ.29]: Իր ուսած վայրէն 1914 փետրուար 23 թուակիր արժեքաւոր յօդուած մը գրած է՝ «Վերածնութիւն Ճամբուն Վրայ» վերադարձեամբ, յիշեցնելով Հայոց ուրացումը պայքարը եւ լեզու պարտականութիւնը հանդէպ իրենց եկեղեցւոյն եւ կրօնքին [ԱՐՄ. 25]: Շահէ Գասպարեան 1917էն 1920 կը վարէ Ամերիկահայ թեմի առաջնորդական տեղապահի

պատասխանատու պաշտօնը [ՎԻՃ.30]: Ըստ Օրմանեանի՝ Հապազային Համար արժանաւոր եւ օգտակար քարագցեայ եկեղեցական գործիչ մը ըլլալու սահմանուած կը տեսնուի» [ԽՈՂ.453]: Հոս կը փակուի Դուրեանի տասնեւընդոս ձեռնասուկներու շարքը:

3158. ՀՈՒՆԶՔԸ՝ ՎԵՐԶԻՆ ՈՒԹԸ

1909էն 1914 Կ. Պոլսոյ պատրիարքարանի կարգադրութեամբ Արմաշի Դպրեվանքի փոխ վանահայր եւ վերատեսուչ կը կարգուի Մեսրոպ վարդապետ Նարոյեան: Ծօթնեղորդ դասարանէն Հասած էին երեք սարկաւազներ որոնք 1909 մայիս 31ին կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուեցան Արմաշի մէջ Նիկոմիդիոյ առաջնորդ Ստեփաննոս եպիսկոպոս Յովակիմեանէ [ԱՐՄ.129]: Անոնքն են. ՍՈՒՐԻՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԱԼԷՄԵԱՆ, ծնած Արաբկիր 1884ին եւ Դպրեվանք մտած 1902 նոյեմբերին [ԱՆԴ.410]: Իր աւարտաճառի Նիւթն էր «Հայ Քահակալութիւնը» [ԱՆԴ.385]: 1911ին Բաղէշի առաջնորդ ընտրուեցաւ, երբ կը վարէր Կ. Պոլսոյ Սկիւտարի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ քարոզիչի պաշտօնը [11.ՏԱԿ.148]: Առաջնորդ ընտրուելուն առիթով ծայրագոյն վարդապետի աստիճաններն ալ ստացաւ Մաղաքիա եպիսկոպոս Տէրուենեան: Իր առաջնորդական պաշտօնին վրայ էր երբ Բաղէշի Հայութիւնը աքսորուեցաւ, ինքն ալ միասին, եւ ճամբան նահատակուեցաւ 1915ին, դառնալով արմաշական սերունդի անմեղ զոհերէն մին: Սուրբն ղարոնեանք եւ աշխուր թաւաւորութեամբ ապագային Համար լաւ յոյսեր կը ներշնչէր» [ԽՈՂ.453]: ՎԱՀՐԱՄ ՎՐԴ. ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆ, Նիկոմիդացի, Դպրեվանք ընդունուած 1902 հոկտեմբերին [ԱՆԴ.409]: Աւարտաճառի Նիւթն է ընտրած «Հայ Եկեղեցականութիւնը եւ իր Նկարագիրը» [ԱՆԴ.385]: Ձեռնադրութենէն ետք մտադրած ըլլալով Թուրքիայէն հեռանալ, առաջին առիթով կը մեկնի Ամերիկա եւ Հոգեւոր հովիւի պաշտօնով կը մնայ Հոն մինչեւ իր խոր ծերութիւնն ու վախճանը 1914ին կը միաձայն Ամերիկահայ թեմի եկեղեցական դասուն եւ կը կարգուի առժամայն հովիւ Ուսարի եւ առաջնորդական փոխանորդ [ՎԻՃ.27]: Հովուական

Տ.Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Բ. ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

պաշտոններ կը վարէ համայնքներէ ներս, միշտ մնալով Միացեալ Նահանգաց արեւելեան թեմին մէջ. ԳԵՂԱՄ ՎՐԴ. ԹԻՎԷՔԷԼԵԱՆ, Եապիկ Գարահիսարցի, Դպրեվանք մտած 1903 մարտին [ԱՐՄ.410]: Աւարածառի նիւթն է եղած Հեկեղեցականութիւնը Հայ Հոլոուական Աստուածաբանութեան Տեսակետէն» [ԱՆԴ 385]. Ձեռնագրութեանն ետք առաջնորդական պաշտօնով Քիլի ղրկուեցաւ եւ հայկական մեծ եղեռնի զոհերէն մին եղաւ, նահատակուելով իր ժողովուրդին հետ 1915ին «Բնութեամբ հեղ եւ մեղմ, բայց գործով ժիր երիտասարդ էր Գեղամ եւ յուսալից ապազայ կը խոստանար» [ԽՈՂ.453]: Այս երեք ձեռնագրութիւններէն տարի մը ետք, 1910 յուլիս 4ին, դարձեալ Մտեփանոս եպիսկոպոսէ երեք սարկաւազներ եւս վարդապետ ձեռնադրուեցան Արմաշի մէջ, հետեւեալ կարգով [ԱՐՄ.129]: ՀՄԱՅԵԱՎ ՎՐԴ. ՊԱՆՏԱՍԱՐԵԱՆ, Պիլէճեցի, Դպրեվանք ընդունուած 1903 սեպտեմբերին իր աւարածառի նիւթ ընտրեց Վ. Ներսէս Ծնորհալոյ Ընդհանրականը» [ԱՆԴ 385]: Հմայեակ առաջնորդական պաշտօնով Մայաթիս գնաց, եւ տարագրութեան ղեկավար Օրբերուն զինուորագրուելով՝ գործաւորներու խումբին միացաւ ու ազատեց ինքզինքը Ցետոյ ղրկուեցաւ Երուսաղէմ ուր կը մնար 1916ին [ԽՈՂ.454]: ՀՐԱՆԻ ՎՐԴ. ՅՈՎԱՍԱՓԵԱՆ, Կարնեցի, Դպրեվանք մտած 1903 սեպտեմբերին Աւարածառը բրեց ինչպէս Վ. Ներսէս Ծնորհալոյ Ընդհանրականը մասին [ԱՐՄ.385]: Զմիւռնիոյ առաջնորդ Մտաթէոս Ժ. վարդապետ ինձեանի օրով իրեն օգնական կը կարգուի եւ զօհութեամբ ու զօրութեամբ կը կատարէ իր պաշտօնը [ԽՈՂ.454]: Տարագրութեանց առեւ Գոնիա քաղաքում, բայց կառավարութեան անձնուէր ծառայութիւն խոստանալով՝ ազատած Վերադառնալով Կ. Պոլիս Տաճար չաբթաթերթի հրատարակութեան կը սկսի՝ «Կառավարութեան ծախքով եւ ուղղութեամբ» [ԱՆԴ], միեւնոյն ժամանակ Ֆէրիզէօյի եկեղեցւոյն քարոզչութիւնը ընելով, ՀՄԱՅԵԱՎ ՎՐԴ. ԵՂԱՅԵԱՆ, Եղգապցի, ծնած 1864ին եւ ուսուցչութեամբ զբաղած: Նախապէս զմեծ է Դպրեվանք եւ սակայն մերժուած: Աւելի ուշ, հասուն տարիքին կ'ընդունուի

Արմաշին եւ ձեռնադրութեան պատրաստած երկու սարկաւազներուն կ'ընկերակցի ու կը ձեռնադրուի Առաջնորդական պաշտօնով կը մեկնի Սամսոն (Ճանիկ), ուր կը պաշտօնավարէ մինչեւ 1915ի տարագրութիւնը: Կ'աքորուի եւ նահատակութեամբ իր կեանքը կը կնքէ [ԽՈՂ.454]: Մերապ եպիսկոպոս նարոյեան իր Դպրեվանքի վերատեսչութեան օրով, 1909–1914, 1913 ղեկտեմբեր 24ին սարկաւազ ձեռնադրած էր Ժ. դասարանի չորս ընթացաւարտները [ԱՐՄ.129]: Ասոնցմէ հետեւեալ երկուքը տարագրութեան առեւ Կ. Պոլսոյ մէջ վարդապետ ձեռնադրուեցան Նարոյեան 1916ին. ՄԱՄԲԻՔ ՎՐԴ. ՍԻՐՈՒՆԵԱՆ, Կարնեցի, ծնած 1890ին, որ տակաւին կանոնական քառասունը չաւարտած կ'աքորուի երթալու համար Երուսաղէմ: Իր օծակիցին հետ, տաճանիկ աքորէ ետք, կը հասնի Երուսաղէմ ուր Վեր Նախընթաց պատարազը կը մատուցանէ սովորական հանդիսութեամբ» [ԽՈՂ.455], ի ներկայութեան Արմաշի Դպրեվանքի հիմնադիր վերատեսչու՝ Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանեանի, որ մինչեւ 1917 նոյեմբեր 19 ղեկ Երուսաղէմ կը մնար [ԱՆԴ 345,348]: Մամբրէ վարդապետ Երուսաղէմի մէջ դպրանոցի կառավարիչ կը կարգուի ՈՐՈՒՆԻ ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ, Զիլեցի, օծակիցն ու բախտակիցը Սիրունեանի, որոնց ձեռնագրութեամբ կը փակուի արմաշական սերունդի 36 ղեկավարականներու փաղանգը, ինք եւս կ'աքորուի Կ. Պոլիսէն ղէպի Երուսաղէմ ուր իր անդրանիկ պատարազը կը մատուցանէ Օրմանեանի ներկայութեան և կարգավարութեան կը հսկէ եւ չափաւոր կերպով ալ ուսմանց կը հետեւի [ԱՆԴ 455]: Օրմանեան Երուսաղէմի մէջ 1916 նոյեմբերին կը դասախօսէր ընթացրանի երեք լրացուցիչ դասարաններուն, որոնց միացած էին «Արմաշի Դպրեվանքի աշակերտներն ալ» [ԱՆԴ 345]: Դժբախտաբար լսարանային այս դասախօսութիւնները զաղարեցան 1917 ապրիլին [ԱՆԴ 346] աշակերտներու զինուորագրուելովը: Այս կերպ վերջ կը գտնուի Արմաշի Դպրեվանքի բաժնորդ դարեպ կենտրոն, իր ետին ձգելով լուսաւոր չափ մը հայ եկեղեցւոյ անդաստանին մէջ Վերապրող արմաշականներ հիմը պիտի